

«Ἡ γυναίκα στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα»

Μετά ἀπὸ μία σειρά μελέτες στὴν ἱστορία καὶ σὲ θεσμούς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ἡ γνωστὴ Γαλλίδα ἱστορικός Claude Mossé ἀφιέρωνε τὴν τελευταία τῆς μελέτη — πού κυκλοφόρησε μόλις (ἐκδόσεις Albin Michel, Παρίσι, 1983) — στὴν Ἑλληνίδα τῆς ἀρχαιότητας.

Ἀπὸ τὰ ὁμηρικά χρόνια μέχρι τὸ Μέγανδρο, μέσα ἀπὸ τὰ ἔπη, τὴ λυρική ποίηση, τὸ θέατρο, τὴ φιλοσοφία ἢ τὴν πολιτική ρητορεία, διαφαίνεται μία ἀνδροκρατούμενη κοινωνία. Ποιά εἶναι ἡ θέση τῆς γυναίκας μέσα στὴν κοινωνία αὐτή; Τοποθετώντας τὴν Ἑλληνίδα στὸ οἰκονομικό, κοινωνικό, πολιτικό καὶ πολιτιστικό πλαίσιο τῆς ἀρχαιότητας (7ος-4ος αἰώνας π.Χ.), ἡ Γαλλίδα ἱστορικός ἐρευνᾷ, θάσει τῶν ἀρχαίων κειμένων, τὴ νομική καὶ κοινωνική θέση τῆς γυναίκας: Μέσα στὸν **οἶκον**, τὸ σύνολο προσώπων καὶ περιουσιακῶν στοιχείων πού ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς κοινωνίας ὅσο καὶ τὸς στυλοβάτους χρόνους τόσο καὶ τὰ πλαίσια τῆς πόλης-κράτους. Ὁ κύριος ρόλος τῆς γυναίκας συνίσταται στὴν ἐξασφάλιση νομίμων ἀπογόνων πού θὰ ἀναλάβουν τὴ συνέχεια καὶ ὀρθὴ διαχείριση τοῦ οἰκονομικοῦ **οἴκου**. Ἀκόμα καὶ ὅταν πρόκειται γιὰ βασίλισσες, ὅπως ἡ Πηνελόπη, καὶ ὁ **οἶκος** τὸ ἀντρα τους ταυτίζεται κατὰ κάποιο τρόπο μὲ τὴν πόλη, οἱ γυναῖκες ἔχουν τις ἴδιες ἐνσασχολήσεις: ὑφαίνουν, μαγειρεύουν, ὑποδέχονται τοὺς φιλοερχόμενους, ἀναθέτουν δουλειές σὲ δούλους. Δὲ συμμετέχουν στὴν πολιτική ζωὴ, ἀν καὶ ἀποτελοῦν τὸ μισό περίπου τοῦ πληθυσμοῦ, μένοντας ἀποκλεισμένες ἀπὸ τὸ «club τῶν ἀνδρῶν», ὅπως χαρακτηρίζεται ἡ ἐλληνική **πόλις**.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικότητα. Πῶς ὁμως ἐβλέπαν οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες τὴν γυναίκα; Μέσα στὸν ἀνδροκρατούμενο κόσμο τῶν φιλολογικῶν κειμένων, ἀπὸ τοὺς ἠρωϊκούς χρόνους μέχρι τὸν Ἀλέξανδρο, εἶναι ὁ πόλεμος πού καθορίζει τὴν τύχη τῆς πόλης, τὴν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας, τὴν κυριαρχία ἢ τὴν παρακμὴ. Στὴν κοινωνία αὐτὴ, ἡ γυναίκα προσφέρει τὴν κοιλιὰ μέσα στὴν ὁποία βὰ ἀναπτυχθεῖ τὸ σπέρμα τὸ ἀντρα γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ συνέχεια τῆς πόλης. Εἶναι ἓνα «ἀνάγκαϊο κακό» πού ὁ κό-

σμος τῶν ἀντρῶν ἔχει συνδέσει μὲ ὅ,τι ἀπειλεῖ τὴν τάξη τῶν πραγμάτων: τὴν ἀγριότητα, τὴν ἀμώπτητα, τὸν θάρβαρο, τὸν δούλο, τὸν τύραννο.

Τὸ θίβλο τελειώνει μὲ μία σειρά ἀπὸ παραρτήματα γιὰ τὴν προικα, τὴ θέση τῆς γυναίκας στὴ Γόρτυνα, τὴ γυναίκα στὴ θρησκεία, τὴ γυναίκα καὶ τὸν ἔρωτα.

Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα «Τὶ θέση εἶχε ὁ ἔρωτας καὶ ἡ σεξουαλικότητα στὴ ζωὴ τῆς Ἑλληνίδας» δὲν εἶναι ἀπλή. Ἀπὸ τὴ μιά μεριά, γιὰ τοὺς ἀρχαίους ἦταν λιγότερο σεμνάνοι ἀπὸ μᾶς σὲ ὅ,τι ἀγγίζει τὴ σεξουαλικότητα. Ἡ ἀναπαράσταση ἀνδρικών καὶ γυναικῶν γεννητικῶν ὀργάνων ἦταν κοινοτυπία, ἐνῶ στὶς γιορτές τοῦ Διονύσου, οἱ γυναῖκες ἐφταχναν καὶ πρόσφεραν στὸ θεὸ γλυκὰ μὲ φαλλικά σχήματα. Ἄς μὴ ἐχγνᾶμε ἀκόμα τὴν ἀβυσσοτομία τῆς ἀττικής κωμωδίας.

Μ' ὅλο ὅμως πού γιὰ τὸν σαρκικό ἔρωτα οἱ ἀρχαῖοι μιλοῦσαν χωρὶς καμία αἰδῶ, ἦταν ἰδιαίτερα φιδωλοὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐρωτικά αἰσθήματα. Καὶ ὅταν μιλοῦσαν γι' αὐτὰ, πολὺ συχνὰ ἐπρόκειτο γιὰ δεσμούς πού ἔνωσαν ζευγάρια τοῦ ἴδιου φύλου, ἀντρες ἢ γυναῖκες. Στὸ «Συμπόσιον» τοῦ Πλάτωνα, μόνον ἡ ὁμοφυλοφιλικὴ σχέση εἶναι «φυσιολογική», ἐνῶ ἡ ἄλλη, αὐτὴ πού συνδέει ἓναν ἀντρα μὲ μία γυναίκα, πηγάζει ἀπὸ ἰβριδία ὄντα. Ἀκόμα καὶ ἀν δὲν εἶναι τὴν ἔκταση πού τῆς δίνει ὁ πλατωνικός διάλογος, ἡ ὁμοφυλοφιλία δὲν συνιστοῦσε μίαν παρέκκλιση σὲ σχέση μὲ τὴν ἑτεροφυλικὴ σεξουαλικότητα. Ὅμως, ὁ ἔρωτας, ὁ πόθος ἢ καὶ τὸ πάθος ἐπαίξαν σημαντικὸ ρόλο στὶς σχέσεις τῶν ἑτεροφύλων ζευγαριῶν, ἀκόμα καὶ ἀνάμεσα σὲ συζύγους. Εἶναι ἐξῆλλου ἐνδεικτικὸ ὅτι, στὸ τέλος τοῦ 4ου αἰώνα π.Χ., σὲ συνάρτηση μὲ τὴν παρακμὴ τῆς πολιτικῆς ζωῆς, ὅταν οἱ ἰδιωτικὲς ἐξίεις ἀποκτοῦν μεγαλύτερη σημασία, ὁ ἔρωτας — μὲ φυσική καὶ εὐκταία κατάληξη τὸ γάμο — γίνεται τὸ προσφιλέθ θέμα στὶς θεατρικὲς ἰντριγκές. Βλέποντες τὴν στὴν καθημερινὴ τῆς ζωῆς, ἡ γυναίκα δὲν εἶναι ἀποκλειστικά καὶ μόνον μίαν «παραγωγὸς» ζωῆς, προοριζομένη νὰ δώσει στὸν ἀντρα τῆς νόμους ἀπογόνους καὶ στὴν

πόλη πολίτες. Ἡ διάκριση πού κάνει ὁ ρήτορας τοῦ «Κατὰ Νεαιρας» ἀνάμεσα σὲ παλλακίδες πού προσφέρουν σαρκική εὐχάριστη καὶ στὶς συζύγους πού ἐξασφαλίζουν νόμιμα παιδιά, εἶναι ἰσως σχηματική. Μπορεῖ μὲ ἡ κοινωνική καὶ νομική θέση τῆς γυναίκας νὰ μὴ ἀπείχε πολὺ ἀπὸ τὸ σχῆμα αὐτό, δὲν τῆς ἀποκλείεται ὅμως στὴν ἰδιωτικὴ τῆς ζωὴ νὰ νοιώθῃ γιὰ τὸν ἀντρα τὸ ἴδιο πάθος πού ἐκφράζει ἡ Σαπφὼ γιὰ τις νεαρές συντρόφους τῆς.

Ἡ ἐρωτευμένη γυναίκα ὑπῆρξε πάντοτε φιλάρεσκῃ. Ὁ Ἄθηναῖος Ἰσχυμάχος ἀποτρέπει τὴν γυναίκα τοῦ ἀπὸ τὸ νὰ βάζει στὸ πρόσωπό τῆς ψιμύθια γιὰ νὰ φαίνεται πὺ ἄσπρη ἢ πὺ ροδαλὴ ἢ νὰ φορᾷ ὑψηλὰ ὑποδήματα γιὰ νὰ φαίνεται ψηλότερη (Ξενοφῶν, «Οἰκονομικός», 10, 1,2 ἐπ.). «Πῆς μὴ γυναῖκα», τῆς λέει, «δὲν παντρευτήκαμε γιὰ νὰ ἐνώσουμε καὶ τὰ σώματά μας;» «Ἐτοί τουλάχιστον λένε οἱ ἄνθρωποι», ἀπαντᾷ ἡ γυναίκα τοῦ Ἰσχυμάχου. «Πότε λοιπὸν νομίσεις», τῆς λέει τότε ὁ Ἰσχυμάχος, «θὰ σοῦ ἦταν τὸ σῶμα μὴ πὺ ἐπιθυμητό; Ἄν προσπαθοῦσα νὰ σοῦ προσφέρω ἓνα σῶμα ὑγιές καὶ δυνατό ἢ ἀν ἀλειψόμενον μὲ μίλο (κόκκινο χρώμα), ἔθαφα τὰ μάτια μου σὰν ἀνδρικόκελο, ἐπιδεικνύοντάς σου τὸν αὐτὸ μου, καὶ σανεβρισκόμουν μαζί σου ἐξεπατιόντας σε καὶ προσφέροντάς στά μάτια καὶ στὴν ἄψ σου μίλο ἀντί γιὰ τὸ δικὸ μου χρώμα;» «Κι ἐγὼ», ἀπαντᾷ ἐκείνη, «δὲ θάθελα ν' ἀγγίζω μίλο ἀντί γιὰ ὅσα οὔτε νὰ βλέπω τὸ χρώμα ἐνὸς ἀνδρικόκελου ἀντί τὸ δικό μου, οὔτε θάθελα νὰ βλέπω μάτια θαμμένα ἀντί νὰ λάμπουν ἀπὸ ὑγεία».

Βλέπει λοιπὸν κανεὶς εἰς ἀκόμα καὶ οἱ σύγχρονοι καλὸν ἀθηναϊκὸν οἰκογενεῖων, ὅπως ἡ γυναίκα τοῦ Ἰσχυμάχου, μεταχειρίζονταν διάφορα τεχνάσματα γιὰ νὰ σαγηνεύουν τὸν ἀντρα τους. Χρῶματα γιὰ τὸ πρόσωπο, θελκτικά ἐνδύματα, διάφανες χλαμίδες δὲν εἶναι, ὅπως λέει ἡ Λυσιστράτη, παρὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ ὅπλα πού χρησιμοποιοῦν οἱ γυναῖκες γιὰ νὰ θέλξουν ἢ γιὰ νὰ κρατήσουν τοὺς ἀντρες, εἴτε αὐτοὶ εἶναι συζυγοὶ εἴτε ἐραστῆς.

Γιούλη Βελισσαροπούλου